

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК 347.921.2(045)

В. П. Козирєва,
кандидат юридичних наук, доцент

О. В. Хомченко,
студентка

ПОКАЗАННЯ СВІДКІВ ЯК ЗАСІБ ДОКАЗУВАННЯ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Національний авіаційний університет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: kozurevav@ukr.net

Мета: стаття присвячена аналізу нового інституту господарського процесуального права України – показанням свідка як засобу доказування. **Методи дослідження:** проаналізовано підходи різних вчених щодо доцільності введення правового інституту свідків, норми чинного вітчизняного законодавства, що врегульовують використання такого засобу доказування як показання свідків та зарубіжний досвід. **Результати:** визначення шляхів вдосконалення нормативного закріплення показань свідків у Господарському процесуальному кодексі України. **Обговорення:** проблем вітчизняного законодавства та практики, пов'язаних з правовим статусом свідка, що виникають при вирішенні господарських спорів.

Ключові слова: показання свідків; свідок у господарському процесі; доказування; афідевіт.

Постановка проблеми та її актуальність. Застаріле процесуальне законодавство України давно потребувало реформування та істотних змін. З метою уніфікації та спрощення процесуальних аспектів судочинства було змінено низку вже існуючих процесуальних норм, а законодавча база поповнилась новелами, які стосуються, зокрема, і господарського процесуального права, доцільність яких варто проаналізувати. Серед таких новел – новий інститут свідків у господарському процесі.

Аналіз досліджень і публікацій. Позитивні аспекти та недоліки нового процесуального законодавства, зокрема змін до Господарського процесуального кодексу України, аналізували такі правники-науковці як О. Духовна, А. Маноїленко, А. Авраїмов, О. Роїк, В. Бахуринський, Т. Стефанів, Л. Мелех тощо.

Метою статті є аналіз недоліків регламентації показань свідків у Господарському процесуальному кодексі України та порівняння регулю-

вання правового статусу свідка у господарському судочинстві зарубіжних країн.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні вітчизняне процесуальне законодавство зазнає істотного реформування. Останні зміни до господарського процесуального законодавства України, що набрали чинності 15.12.2017 року, ввели нового учасника судового процесу – свідка. З появою свідка як нового повноцінного процесуального учасника в господарських судах процесуальне законодавство було доповнено новим засобом доказування – показаннями свідка. У ст. 87 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) міститься визначення, відповідно до якого показання свідка – це повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи. Не є доказом показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини, або які ґрунтуються на повідомленнях інших осіб. Згідно з положеннями Глави 5 ГПК України суб'єктами доказування в господарсь-

кому процесі можуть бути особи, які безпосередньо не беруть участь у справі. Таким суб'єктом може бути свідок, у ст. 87 ГПК України наголошується про те, що свідком можуть бути всі особи, яким є відомі будь-які обставини (факти), що мають значення для вирішення спору. За письмовим обґрунтованим клопотанням сторони особу може бути допитано як свідка для підтвердження обставин спору [1]. Не дивлячись на те, що ст.ст. 73,74 чинного ГПК України від 28.08.2018 р. передбачають право сторін використовувати показання свідка як вид доказу, еволюція засобів доказування в господарському судочинстві вимагає більш чіткої та оновленої їх фіксації. Практика господарського судочинства продемонструвала необхідність розширення засобів доказування за рахунок показань свідка, оскільки вбачається, що дослідження саме таких свідчень в окремих випадках може сприяти встановленню об'єктивної істини в справі та забезпечити повноту та всебічність розгляду справи. При цьому положення Глави 5 ГПК України в частині визначення процесуального статусу свідка та умов допустимості використання показань свідка вимагають уточнень.

Зміни господарського процесуального законодавства визначають порядок надання свідком своїх показань у справі, що складається з двох взаємопов'язаних етапів. На першому етапі показання свідка має бути оформлено тільки в письмовій нотаріальній формі як заяви свідка, яка повинна містити низку обов'язкових законодавчо встановлених реквізитів. На другому етапі суд на підставі звернення (клопотання про виклик свідка до судового засідання) будь-якої зі сторін справи (позивача, відповідача, третьої особи) встановлює суперечність між нотаріальною заявою свідка та іншими доказами по справі, чи наявності сумніву щодо змісту, достовірності, повноти таких доказів. Якщо таку суперечність, неповноту не вбачають, суд відмовляє в задоволенні відповідного клопотання сторони по справі. На думку О. Духовної, в ГПК України чітко регламентовано процедуру надання свідком своїх показань із метою недопущення безпідставного затягування судового процесу, зловживання сторонами своїм процесуальним правом із посиланням на змагаль-

ність судового процесу та сприяння суду в зборі відповідних доказів [2].

К. Манойленко наголошує, що господарський процес завжди відрізнявся орієнтованістю на підтвердження обставин справи документами. Саме тому, норма, якою передбачається можливість подання заяви свідка, сформована так, щоб його викликали на засідання лише у виняткових випадках, а за основу повинна братися саме нотаріально засвідчена письмова заява. Проте на практиці можемо отримати ситуацію, коли недобросовісний учасник процесу подаватиме до суду численні заяви свідків, які не можуть з'явитися до суду з поважної причини. При цьому суд для забезпечення принципу рівності сторін задовольнятиме клопотання протилежної сторони про виклик цих осіб на засідання. Це може призвести до затягування процесу та за таких обставин господарське судочинство може втратити притаманну йому оперативність і простоту [3].

Серед правників є поширеною думка, що найбільшою загрозою таких реформ є перспектива втрати оперативності розгляду справ як це відбувається у цивільному судочинстві через зловживання з неявкою свідків на судове засідання. Але на думку А. Авраїмова, законодавець звів до мінімуму можливість зловживань, установивши низку суттєвих обмежень як щодо особи свідка, так і щодо його показань. По-перше, не можуть бути доказом показання свідка, котрий не може назвати джерела своєї обізнаності в певних обставинах, або слова, які ґрунтуються на повідомленнях інших осіб. По-друге, суттєво звужено встановлення фактів на підставі показань свідків. Так, не можуть установлюватись обставини (факти), які відповідно до законодавства або звичаїв ділового обороту відображаються (обліковуються) у відповідних документах. Крім того, досить чітко врегульовано процедуру давання свідком показань. Вони викладаються тільки в нотаріально посвідченій письмовій заяві, в якій свідок, окрім власних персональних та контактних даних, викладає обставини справи, про які йому стало відомо, та джерела обізнаності, зазначає, що поінформований про кримінальну відповідальність за давання неправдивих показань і що готовий з'явитися

в суд за викликом для підтвердження своїх показань [4].

Ми погоджуємося з думкою В. С. Бахуринського, що зміни до господарського процесуального законодавства стали прогресивним кроком на шляху удосконалення судового процесу під час вирішення господарських спорів та відкривають більші можливості при реалізації принципу змагальності в господарському судочинстві. Цікавою новелою у господарському процесі є регламентація можливості письмового опитування учасників справи як свідків. Так, згідно ст. 90 ГПК України учасник справи має право поставити в першій заяві по суті справи або у додатку до неї не більше десяти запитань іншому учаснику справи про обставини, що мають значення для справи [5].

Незважаючи на позитивні зміни процесуального законодавства, таку новелу не можна вважати досконалою, про що стверджують вітчизняні юристи. Зокрема, щодо ст. 90 ГПК України, якою передбачено, що учасник, якому поставив питання інший учасник, зобов'язаний дати вичерпну відповідь окремо на кожне питання по суті та має право відмовитися від відповіді на запитання, якщо воно не стосується обставин, що мають значення для справи. На думку Т. Стефанів, практична реалізація цієї новели викликає великі сумніви. Фактично з її змісту вбачається, що на свідка покладається обов'язок з'ясування того, чи мають значення для справи обставини, про які його запитує інший учасник, але головна роль в оцінці обставин належить суду, а надмірна диспозитивність сторін у господарському процесі створює чимало можливостей для недобросовісних учасників [6].

Цінність свідка полягає в його безпосередньому об'єктивному сприйнятті обставини справи за допомогою органів чуттів і відсутності юридичної зацікавленості у вирішенні справи. Але зазвичай у господарському судочинстві справи, в яких можуть бути використані показання свідків, зумовлюють наявність між свідком і стороною певних взаємозв'язків, наприклад трудові відносини працівників підприємства з керівництвом. В такому випадку існує ризик отримання неправдивих показань через побоювання втратити роботу або наявність влас-

ної зацікавленості в результаті корпоративного спору тощо. На думку О. Роїк, логічно обмежити застосування показань свідків прямою вказівкою на ті предмети спорів, де вони не можуть бути застосовані. Наприклад, передбачити, що в кредитних спорах застосування показань свідків не допускається. Також у Кодексі немає гарантій реалізації права сторони на формулювання запитань свідкові, фіксацію порушень процедури, а застосування заяви свідка та особливо можливість витребування її як письмового доказу викликає безліч труднощів у правозастосовній діяльності. Фактично можна дійти висновку про те, що процедура допиту свідків у господарському процесі розрахована тільки на показання заінтересованих осіб. Науковець вважає, що запровадженням інституту допиту свідків Господарський процесуальний кодекс поставив ще більше питань щодо застосування засобів доказування, ускладнивши доступ до правосуддя та задля допиту свідка в суді заінтересованій стороні доведеться докласти певних зусиль, але водночас розширення засобів доказування в господарському процесі у зв'язку із запровадженням інституту допиту свідків є позитивним моментом, який покликаний лібералізувати процес і наблизити його до європейських стандартів [7].

Процесуальне законодавство України дійсно стає більш наближеним до правових стандартів Європи, адже більшість держав використовують показання свідків як засіб доказування у господарському процесі. Аби усунути недоліки процесуального законодавства, варто звернути увагу на інститут свідків у господарському процесу зарубіжних країн. Наприклад, Цивільний процесуальний кодекс Австрії та Кодекс цивільного судочинства Польщі регулюють процедуру розгляду спорів як між фізичними, так і юридичними особами та також містять інститут свідків. У Німеччині суд зобов'язаний сприяти сторонам у забезпеченні надання всіх доказів для підтвердження матеріально-правових і процесуальних фактів, які стосуються справи, особливо шляхом вимоги, щоб незадовільні пояснення або показання свідків було доповнено або виправлено, суд має право за своєю ініціативою вимагати від сторони надання додаткових доказів. У Бельгії суд має право за своєю

ініціативою вживати заходів для встановлення фактів (допит свідка, вимагати особистої присутності сторін для дачі показань, пояснень тощо). Аналізуючи новели Кодексу, варто підкреслити, що вітчизняний законодавець запозичив чимало процесуальних норм міжнародного права. Наприклад, в англо-американському праві існує правило «Hearsay rule» означає заборону надання як доказів відомостей про обставини, які свідок не сприйняв безпосередньо, а відомі йому з чужих слів. При передачі відомостей від однієї особи до іншої може бути перекручений їхній первинний зміст, але з цієї заборони є безліч винятків – свідчення з чужих слів за певних умов припускаються, щоб надати відомості особи, яка померла до часу розгляду справи. У судовому процесі Німеччини вказані не тільки категорії осіб, які можуть відмовитися від давання свідчень, але й питання, щодо яких вони можуть відмовитися свідчити. Так, особи, яким через їхнє службове або професійне становище були довірені факти, збереження в таємниці яких визначається їхньою суттю чи законом [8, с. 255].

Досить схожою до заяви свідка є поняття «афідевіт» з англо-американської системи права. Афідевітом у цьому розумінні можна вважати письмове свідчення (твердження про факт), дане під присягою. З огляду на глобалізацію, яка торкнулась і права, афідевіти досить добре закріпились і в інших правових системах, зокрема в германській. У ній під цим інститутом розуміється письмове показання, що посвідчується нотаріусом або іншою уповноваженою на це посадовою особою (без складання присяги). Поширено це в корпоративних спорах: посадова особа компанії може сформувавши афідевіт, в якому будуть міститися відомості про акціонерів і директорів компанії і якщо ця інформація не зберігається в державному реєстрі, саме такий документ може підтверджувати корпоративну структуру. Також посадова особа компанії вправі сформувавши афідевіт, яким підтвердити, що долучені документи є справжньою копією, наприклад, електронного листування з адреси компанії з певною особою за визначений проміжок часу. Український законодавець активно намагається пристосувати національне законодавство до європейських правових норм. Тому

саме механізм афідевіту був адаптований під заяву свідка [4]. У судовій практиці мають місце випадки, коли за власною ініціативою суду, особу може бути допитано як свідка, якщо вона брала участь у складанні документа, який належить до письмового доказу по справі. В такому випадку, на нашу думку, свідок повинен з'явитися до господарського суду у зазначений час та надати правдиві показання про обставини (факти), які йому відомі. Якщо явка за викликом до господарського суду є неможлива, то свідок зобов'язаний негайно повідомити про це суд.

Висновки. Отже, введення інституту показань свідків в господарському процесі України є дієвим засобом доказування, який сприяє прийняттю об'єктивного і справедливого рішення у справі. Проте, не варто виключати можливість зловживання учасниками процесу шляхом залучення ними свідків, які зможуть ввести суд в оману або відмовляються від давання показань, що ймовірно призведе до затягування судового процесу. Враховуючи вищевикладене, вважаємо доречним буде внесення змін до ч. 2 ст. 87: «якщо свідок брав участь у складанні документа, який є письмовим доказом, він повинен з'явитися до суду у зазначений час для дачі показань про обставини (факти), які відображені в документі або надати свідчення в режимі відеоконференції». Варто усунути певні неточності регламентації та нечіткі формулювання норм, пов'язаних з таким засобом доказування як показання свідків. Зокрема, ми пропонуємо викласти у ГПК України чіткий порядок витребування заяви свідка, аби показання не стали інструментом зловживання заінтересованих осіб та порядок фіксації порушень цієї процедури. Також, норма, що регулює відповідь учасника на питання щодо обставин справи, на нашу думку, є недосконалою. Адже відбувається перекладання обов'язків щодо встановлення об'єктивної істини та обставин, які стосуються справи, із суду на свідка, тому питання доцільно попередньо погоджувати з судом, аби уникнути надмірної диспозитивності процесу. З іншого боку, незважаючи на недоліки, розширення засобів доказування в господарському процесі у зв'язку із запровадженням інституту допиту свідків є позитивним моментом, який поклика-

ний наблизити господарський процес України до європейських стандартів.

Література

1. *Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII* // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56.

2. *Духовна О.* Свідок як новий учасник господарського процесу [Електронний ресурс] / О. Духовна // ЛІГА: ЗАКОН. – 2018. – Режим доступу: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2018/2/22/168629.htm>.

3. *Манойленко К.* Новий ГПК не говорить, як суд повинен установлювати достовірність названого свідком джерела [Електронний ресурс] / К. Манойленко // Закон і Бізнес. – 2017. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/130969svidki_v_gpk_proces_mozhe_vtratiti_operativnist_i_prostotu.html.

4. *Авраїмов А.* Ті, хто бачив усе [Електронний ресурс] / А. Авраїмов // Закон і Бізнес. – 2018. – Режим доступу: https://zib.com.ua/ua/print/131658_zgidno_z_gpk_pokazannya_svidkiv_lishe_yakscho_nemae_inshih_d.html.

5. *Бахуринський В. С.* Правовий статус свідків у господарському процесі [Електронний ресурс] / В. С. Бахуринський // Протокол. – 2017. – Режим доступу: https://protocol.ua/ua/pravoviy_status_svidkiv_u_gospodarskomu_protsesi.

6. *Стефанів Т.* У чому полягають переваги та ризики запровадження інституту свідка в господарському процесі [Електронний ресурс] / Т. Стефанів // Закон і Бізнес. – 2017. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/128683v_chomu_polyagayut_perevagi_ta_riziki_zaprovdzhennya_instytutu.html.

7. *Роїк О.* Показання свідка як доказ у господарському процесі [Електронний ресурс] / О. Роїк // Юрист&Закон. – 2017. – Режим доступу: https://www.asterslaw.com/ua/press_center/publications/participation_of_witneses_in_commercial_litigation_in_ukraine.

8. *Мелех Л. В.* Правова характеристика інституту доказів і доказування закордонних країн / Л. В. Мелех // Вісник Луганського державного

університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2016. – Вип. 1. – С. 252-261.

References

1. *Gospodars'kij procesual'nij kodeks Ukraini vid 06.11.1991 r. № 1798-XII* // Vidomosti Verhovnoi Radi Ukraini. – 1992. – № 6. – St. 56.

2. *Duhovna O.* Svidok jak novij uchasnik gospodars'kogo procesu [Elektronnij resurs] / O. Duhovna // LIGA: ZAKON. – 2018. – Rezhim dostupu: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2018/2/22/168629.htm>.

3. *Manojlenko K.* Novij GPK ne govorit', jak sud povinen ustanovljувати dostovirnist' nazvanogo svidkom dzherela [Elektronnij resurs] / K. Manojlenko // Zakon i Biznes. – 2017. – Rezhim dostupu: http://zib.com.ua/ua/130969svidki_v_gpk_proces_mozhe_vtratiti_operativnist_i_prostotu.html.

4. *Avraimov A.* Ti, hto bachiv use [Elektronnij resurs] / A. Avraimov // Zakon i Biznes. – 2018. – Rezhim dostupu: https://zib.com.ua/ua/print/131658_zgidno_z_gpk_pokazannya_svidkiv_lishe_yakscho_nemae_inshih_d.html.

5. *Bahurins'kij V. S.* Pravovij status svidkiv u gospodars'komu procesi [Elektronnij resurs] / V. S. Bahurins'kij // Protokol. – 2017. – Rezhim dostupu: https://protocol.ua/ua/pravoviy_status_svidkiv_u_gospodarskomu_protsesi.

6. *Stefaniv T.* U chomu poljagajut' perevagi ta riziki zaprovadzhennja institutu svidka v gospodars'komu procesi [Elektronnij resurs] / T. Stefaniv // Zakon i Biznes. – 2017. – Rezhim dostupu: http://zib.com.ua/ua/128683v_chomu_polyagayut_perevagi_ta_riziki_zaprovdzhennya_instytutu.html.

7. *Roik O.* Pokazannja svidka jak dokaz u gospodars'komu procesi [Elektronnij resurs] / O. Roik // Jurist&Zakon. – 2017. – Rezhim dostupu: https://www.asterslaw.com/ua/press_center/publications/participation_of_witneses_in_commercial_litigation_in_ukraine.

8. *Meleh L. V.* Pravova harakteristika institutu dokaziv i dokazuvannja zakordonnih krain / L. V. Meleh // Visnik Lugans'kogo derzhavnogo universitetu vnutrishnih sprav imeni E. O. Didorenka. – 2016. – Vip. 1. – S. 252-261.

EVIDENCE OF WITNESSES AS A MEANS OF PROVIDING IN THE ECONOMIC PROCESS

National Aviation University
Kosmonavta Komarova Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: kozurevav@ukr.net

Purpose: the article is devoted to the analysis of the new institute of economic procedural law of Ukraine - the testimony of a witness as a means of proof. **Research methods:** analyzed the approaches of various scientists about the feasibility of introducing a legal institute of witnesses, the norms of the current national legislation governing the use of such a means of evidence as evidence and foreign experience. **Result:** identifying ways to improve the regulatory consolidation of the testimony of witnesses in the Economic Procedural Code of Ukraine. **Discussion:** problems of domestic legislation and practice related to the legal status of a witness arising from the resolution of economic disputes.

The outdated procedural legislation of Ukraine has been in need of reformation and significant changes for a long time. In order to unify and simplify the procedural aspects of legal proceedings, a number of existing procedural norms have been changed, and the legislative base has been supplemented with new views, including, among other things, commercial procedural law, the expediency of which should be analyzed. Among such novels, there is a new institute of witnesses in the commercial procedural law. With the advent of the witness as a new full-fledged procedural participant in commercial courts, procedural law was supplemented by a new means of proof - testimony of the witness.

Among the lawyers there is a widespread perception that the greatest threat to such reforms is the prospect of the loss of operability in dealing with cases, as it is in civil proceedings because of the abuse of witnesses at a court session. The legislator has minimized the possibility of abuse, by establishing a number of significant restrictions both on the identity of the witness and on his testimony. Firstly, witness's testimony, which cannot contain the sources of his knowledge in certain circumstances, or words based on the messages of others can't be an evidence.

Secondly, the establishment of facts is substantially narrowed based on testimony. Changes to economic procedural legislation have become a progressive step towards improving the judicial process in resolving business disputes and opening up more opportunities in implementing the principle of competition in commercial legal proceedings. An interesting novel in the economic process is the regulation of the possibility of a written poll of participants in the case as witnesses. Despite the positive changes in procedural legislation, such a novel cannot be considered perfect, as claimed by domestic lawyers.

The procedural legislation of Ukraine truly becomes closer to the legal standards of Europe, since most states use testimony as a means of proof in the commercial process. Analyzing the novels of the Code, it should be emphasized that the domestic legislator has borrowed many procedural rules of international law. For example, in American law system there is the statement «Hearsay rule» that means the prohibition of providing evidence of circumstances that the witness did not perceive directly, but known to him from other people's words. Quite similar to the statement of the witness is the notion of «affidavit» from the American law system. The affidavit in this sense can be considered as a written testimony (statement of the fact), given under the oath.

Keywords: witness testimony; witness in the economic process; proof; affidavit.